PANAİT İSTRATİ

KEŞİŞ SOFRONİE

YANKI YAYINLARI

Panait İstrati

Keşiş Sofronie

10

Seri No: 10

PANAİT İSTRATİ

KEŞİŞ SOFRONİE

Türkçesi:

YAMAÇ

YANKI YAYINLARI

Dizgi Baskı
Yaylacık Matbaası
İstanbul Haziran 1967

İÇİNDEKİLER

1 — Editörün yazısı	7 — 8
2 — Panait Istırati	9 — 20
3 — Okuyucuya	21 — 34
4 — Ölüm Üzerine	35 — 45
5 — Bir Raccord Anı	46 — 60
6 — Bazı Gerçekler	61 — 68
7 — Anlamlı Bir Mektup	69 — 73

Çok acı bir şiirim var
Onu ölürken de almak istemem ya da
Şu kadar söylemek isterdim Ezrail'e
Ölümümden daha beteri var dünyada

Bir Yunan Şairi

Keşiş Sofronie (*), bu ufak kitap on yedi ile yirmi beş yaşları arasındaki genç dostlara, bilhassa bunlara ışık tutacaktır. İlerleyen seneler düşüncelerimizle yaşantılarımız arasındaki tutarsızlığı pekleştirmekten başka işe yaramıyor. Büyük, çok büyük bir ekseriyetimiz için bu böyle.

O yaşlanmaya başlanmış çağlarımızda insanların karşısına, tutarsız hareketlerimizi maskelemek için «olgun ve kendinden emin davranış ve bakışlarımızla, aslında insanın bir düşüşüdür bu» inandırma rolünün mizanseni ile çıkarız.

(*) Bu kitap İstrati'nin bazı yazılarının bir araya getirilmesi ile meydana gelmiştir. Keşiş Sofronie ismi ise bu yazıların birindeki keşişin adından alınmıştır.

Genç ve pırıl pırıl dostlar, İstrati sizlere, öylesine güzel «sözler değil» hareket halinde yaşanmış hayatının örneklerini verecektir ki, onları hayatımız boyunca unutamıyacağız.

Kimsenin kimseyi kurtaracağı yok. Aslında insanların kurtuluşu «etik anlamda» aradıkları da yok. Acı ve sızlanma anlarında bazı çıkar yol arayanlar oluyor

Sebebi şu. Şiirle, tiyatro ile, yazı ile insanlara yol gösterilmez. Binlerce yıldan beri büyük din kitapları yol göstermekte, gene de dünyamız ızdıraplar içinde, mutsuz insanlarla dolu. Yukarda saydığım yazı türlerine tabiî ki saygım olur. Yaratıcıları onlara lâyık hayatları ile ortada iseler.

Biz gene de yazardan yana değil de yaşıyandan yana olalım. İstrati bizlere bunu çok çok güzel anlatacak. Bitirmeden şunu da söylemek isterim. Memleketin ünlü bir şairi ile İstrati'yi basmayı kararlaştırdığım günlerde aramızda şöyle bir konuşma geçti.

«İstrati'yi basacağım»

«İstrati mi onun modası geçti»

«İstrati her şeyden önce eserlerine kendini koyan bir insandır. İnsanın ise modası geçmez.»

3.7.1967
Kemal Demirel

PANAİT İSTRATİ

1921 senesinin başlarında, Nis Hastahanesinin doktorları, intihar eden serseri Gherasim İstrati'yi ölümden kurtarmakla beşeriyete bir «ölmez» hediye ettiklerini herhalde bilmiyorlardı.

Bunu, aradan ancak bir kaç gün geçtikten sonra, Fransız yazarı Romain Rolland anladı ve hayatla ölüm arasında çırpınan o kimsesize heyecanlı bir istekle «dost» sıfatını lâyık gördü ve ona uzun, samimi mektuplar yazdı.

Bir seneden fazla süren bir mektuplaşma neticesinde dünya Panait İstrati imzasını atan bir büyücü ile karşılaştı. Fransızcayı lûgattan öğrenen bu yeni kıymet on sene içinde yirmiden

fazla eser verdi ve kitapları dünyanın hemen bütün dillerine çevrildi.

Gherasim İstrati serserilik hayatında, klâsikler başta olmak üzere dünya edebiyatının bütün sayılı eserlerini okumuş fakat günün yazarları arasında sadece Jean Cristophe yaratıcısı Romain Rolland'a hayran olmuştu. Kendisini öldürmeye kalkışmazdan önce yazdığı son yazısında bu duygusunu açıklamakta idi. Bu mektubu alan Romain Rolland ondan birşeyler ümit etmiş fakat herhalde bir gün hayran olmak sırasının kendisine geleceğini düşünmemişti.

Romain Rolland keşfettiği bu kıymete, Kira Kiralina'yı okuyup bitirdiği dakikada, şunları yazıyordu:

23. Aralık. 1922

Aziz dostum,

Sana cevabını yazmak için uygun bir zaman beklemeğe dayanamadım.

Kira Kiralina'yı gece boyunca okuyup yuttuktan sonra vakit geçirmeme imân yoktu... Sana derhal şunu söylemeliyim: Eser muhteşem.

Bugünkü edebiyatta bu güçte bir eserle karşılaşmadım. Günümüz yazarları arasında kimse ne ben ne de bir başkası böyle bir şey yazmayı başaramaz.

Sakın kafan alt üst olmasın. Buna özellikle dikkat et. Büyük, gayet büyük hataların var. Onları sana açıkça göstereceğim.

Fakat Allahım. O ne güç, ne ihtiras ve ne şeytani hayatiyet. Bunlar zamanımızın ve batının ürünü değil. Okuyunca zihnim XVI ıncı asra ve Elisabethan tiyatrosunun kaplanlarına kaydı. — Shakespeare'i ve onun müthiş rakipleri Webster ile Marlow'u düşündüm. —

Muhteşem.

Hemşirem de benim kadar heyecan içinde. Ellerini sıkar, parçalarım. Mersi.

Romain Rolland

«Düşün ki bu müthiş canavar ölmek istedi ve bir sene evvel öldü.

Bununla beraber onu anlıyorum. İçinde böyle bir ihtiras dünyası yaşattıktan sonra çatlaması tabii idi.

Fakat bir daha öyle bir şey yapma. Şimdi volkanın krateri açıldı. Durma. Fışkır.

Sana ve arkadaşlarına iyi Noel dilerim.»

Kira Kiralina'yı hikâyeler ile Adrien Zografi ismi altında Panait İstrati'nin çocukluğunu ve hayatını anlatan dokuz cilt tâkip etti... Romain Rolland'ın hayranlığı çok geçmeden milyonlara yayıldı.

Artık İstrati Balkanların Gorki'si olmuştu. Bunu Romain Rolland şu yazısı ile belirtmişti.

BALKANLI BİR GORKİ

1921 senesinin Aralık ayının ilk günlerinde Nis Hastanesinden bir mektup aldım. Bunu boğazını kesen bir zavallının üzerinde bulmuşlardı. Kurtulması için pek az ümit vardı. Mektubu okuyunca bir dahi çırpınışı karşısında olduğumu anladım. Bu, çayırlar üzerinde esen kavurucu bir alevi andırıyordu. Mektup Balkan memleketlerinin yeni bir Gorki'sine ait bir iç boşalması idi. İntihar eden kurtulmuştu. Onu tanımak istedim. Mektuplaşmağa başladık, ve dost olduk.

Adı İstrati idi. 1884 senesinde İbrail'de kaçakçı bir Rum babadan ve bütün hayatınca didinen harikulâde bir Romen köylü anadan dünyaya gelmişti.

Bu anaya karşı duyduğu büyük sevgiye rağmen onu on iki yaşında iken terketti. İstrati'yi bir serserilik şeytanı, daha doğrusu doymak bilmez bir tapınma ve sevme ihtiyacı dürtüyordu.

Yirmi sene başı boş gezdi, müthiş serüvenler yaşadı, ezici işler gördü. Dolaşırken ve didinirken güneşte yandı, yağmurda ıslandı, evsiz, barksız olduğu için gece bekçilerinin hakaretlerine uğradı, aç kaldı, hastalandı, ihtiraslara kurban oldu, sefaletten çatladı.

Her türlü işte çalıştı: Garsonluk, börekçilik, çilingirlik, kazancılık, makinistlik, duvarcılık, döşemecilik, hamallık, hizmetçilik yaptı. Sokaklarda ilânlar gezdirdi, dükkânlara levhalar yazdı, gazetecilik yaptı, fotoğrafçılığı tecrübe etti. Bir ara baş kaldırış hareketlerine karıştı. Mısır'ı Suriye'yi, Yafa'yı, Beyrut'u, Şam'ı, Lübnan'ı, Yunanistan'ı, İtalya'yı dolaştı. Çoğu zaman parasız olduğu için vapurlara gizlice bindi ve meydana çıkarılınca ilk iskelede karaya atıldı.

Her şeyden yoksundu, fakat bütün bir hatıra dünyasını kafasına yerleştiriyor ve çok defa açlığını obur gibi okuduğu Rus üstatları ve batı yazarları ile aldatıyordu.

O, doğuştan hikâyeci idi. Kendi anlattıkları ile heyecanlanan bir doğulu hikâyeci.

Hikâyelerinin o derece esiridir ki bir kere başladıktan sonra hiç kimse ve hatta kendisi bile bir saat mı yoksa... Binbir gece mi

devam edeceğini bilmez. Tuna ve onun kıyıları...

Bu hikâye ateşi onu o derece dayanılmaz bir şiddette sarmıştır ki intiharından az önce yazdığı ümitsiz feryatları iki defa keserek hayatından iki hoş macera anlatır.

Onu bu hikâyelerden bazılarını not etmesi gerektiğine inandırdım. Uzun uzadıya çalıştıktan sonra şimdiye kadar iki cilt verdi, bunlarda hayatını yansıtır. Gerek bu hayatı gerekse eserini, dostluk adına anmak mümkündür, zira dostluk onun ilâhi ihtirasıdır. Yoluna devam ederken arasıra durup rastladığı yüzleri hatırlar. Bunların her birinde gizli olan ulvi sırrı dile getirmek için çalışır. Onun romanlarının her kısmı bir nuveldir. Şimdiye kadar okuduğum ciltlerdeki nuvelerden bazıları Rus üstatlarına lâyıktır.

İstrati onlardan, tamperaman, ışık, keskin bir kat'iyet, acı bir neşe özellikleri ve hayretlerle dolup taşan ruhunun çoşkunluğu bakımından farklıdır.

Şunu da unutmayalım ki bu kadar canlı sayfalar yazan bu adam fransızcayı yedi sene evvel, kendi kendine, bizim klâsiklerimizi okumakla öğrenmiştir.

Bizde İstrati'den 20 sene evvel bahsedilmeğe başlandı ve bugüne kadar dilimize hemen bütün eserleri çevrildi.

1940 yılında Yeni Adam dergisinde çıkan Adrien Zografi'e giriş çevirisinin başında İstrati şöyle demektedir:

«Artık bana insanların yola gelmek istemedikleri söylenmesin. Onlar bunu istiyorlar fakat kendilerine örnek vermek lâzım.

«İyiliğin fenalığa galip gelmesi bizi acaba niçin heyecanlandırıyor? Kötülüğün ezilmesi neden hoşumuza gidiyor?

«Çünkü dünyaya iyi olarak geliyoruz. Fakat bu zaferi insanlara yalnız romanla, tiyatro ile, sinema ile değil, bizzat hayatla göstermelidir.

«İşte hemen hemen hiç görülmeyen bir şey.

Bunun sebepleri şunlardır: Birincisi, insan iyi olarak doğmakla beraber ayni zamanda kendini beğenmiş ve egoist bir mahlûktur, ikincisi ekseriyetin tam aksini yaptığını gördükten sonra iyi ve cömert olmak güç bir iştir.

«İşte ben, en sefil bir şekilde geçen hayatım müddetince yukarıda söylediğim güçlüğü yenerek iyi bir insan olabilmek için uğraştım. Evet, bugün hayatım adî bir soğuk algınlığının keyfine bağlı iken dünyaya ve insanlara karşı şunları söyliyebilirim:

Geçmişimi eşeleyin, istediğiniz yalanı uydurun, ne yaparsanız yapın, bende bugün insaniyeti mahveden, insanları hemcinsinin ızdırabına karşı duygusuz yapan egoizmden bir iz bulamazsınız.»

İşte dünyada ve bizde İstrati sevgisinin

sırrı... Bu adam bütün hayatınca hak peşinden koşmuş ve bütün eserlerinde bunu yansıtmıştır. Okuyucu ona bu yüzden bağlanmaktadır. Üstelik dürüst bir insan oluşu, hiç bir rejimin propagandasını yapmayışı ve her kötülüğü mertçe açıklayışı onun kıymetini bir kat daha arttırmaktadır.

İstrati tertemiz bir idealisttir ve onun ideali, tüm insanların idealidir.. O insanların dürüst ve merhametli olmasından başka bir şey istemez. On iki yaşında bir meyhane hizmetçisi olarak hayata atıldığı gün, hırsız ve insafsız kasadardan nasıl nefret eder ve zavallı Mavromati kaptana nasıl acırsa, sonraları kendisine daima güleryüz gösteren fakat rahatları için insanları aldatmaktan çekinmeyen «Büyük san'atkârların ve öğreticilerin» yüzlerine karşı nefretini haykırmaktan çekinmez. Kazandığı serveti zavallılara dağıtmakta sakınca görmez.

O: «Hayatın güzelliği, yalnız bütün insanlığın acıları yanında sefaletten habersiz olarak villalarda, güzel kadınlar, dalkavuklar ve cins köpekler arasında yani yüzyılımızın büyük sanatkârlarının ve ahlâkçılarının çoğunun yaptığı gibi yaşamak sureti ile değil, bir tahta karyola üzerinde uygarlığın iğrenç lekelerinden sıyrılmış bir vicdanla, pişmanlık hissetmeksizin ölürken de duyabilir.» der ve:

«İnsanlık, cadde, elektrik, hatta sağlık kurumları olmadan da yaşayabilir, fakat kahraman ruh olmayınca asla!» diye ilâve eder.

İstrati günümüzün idâre ve eğitim sistemlerinden şöyle şikâyet etmektedir:

«Birbirini yemekle uğraşan insanlık karşımızda çürümüş bir ceset gibi duruyor. Dünya kurulalı beri yukardan ve aşağıdan gelen yumruklar kimi ezdi? Yalnız zayıfları.»

Peki bunun kıyamete kadar böyle olması gerektiğini hangi kitap yazıyor?

«Biliyorum ki alim dostlarım hiç zahmete katlanmadan (ki onlar pencerelerini açıp dışarı bakmazlar) bana biyoloji kanunlarını hatırlatacaklardır. Değil mi? Pekâlâ, madem ki üniversiteler insanlara bundan başka bir şey öğretmiyorlar, o halde kahrolsunlar. Bana gelince, ben, benzerlerinin kanı ile beslenen yırtıcı kuşlardan değilim. Ben benzerlerinin ızdırabı karşısında üzülen yegâne hayvan, yani: İnsanım. Bundan ötürü zavallı bir atmacaya benzetilmeğe razı olamam.

«O halde bütün bu ilimler, güzel sanatlar, asırlardan beri gelen felsefi inançlar hemcinsimizin haksızlığa uğramasını ölümle cezalandırmadıktan sonra niye yarar. Her biriniz atmaca gibi biyoloji kanunlarına göre hareket ettikten sonra ne hakla muhteşem ahlâk ve din kürsülerinizden herkese «güzeli, iyiyi ve doğruyu» öğretmeğe kalkışıyorsunuz?»

İstrati fransızlarca, kendi dillerini kullanan bir çok yabancı kaynaklı yazarlar gibi, Fransız edebiyatına mal edilmiştir. Fakat o diğerlerine göre bu dile (bazı zorunluk gereği ve çok defa isteyerek o kadar yabancı kalmış ve eserlerinde

romenliğini o derece belli etmiştir ki kendisine romenlerin en büyük millî edibi demek yanlış olmaz.

Ben İstrati'nin romenceden çevrilmesinden yanayım. Örneğin, Akdeniz, fransızca metinde, Mediteranie, romencesinde ise In Lumea Mediteranei, (Akdeniz Dünyasında) dır. Kitabı okuyanlar eserin bir Akdeniz'den fazla «Akdeniz Dünyasında» olduğunu kolayca anlarlar.

***

Dilimize çevrilenlerden Kira Kiralina ile Angel Dayı birbirinin devamı olmakla beraber İstrati'nin bütün eserleri gibi bağımsız ve «Adriyen Zografi'nin hikâyeleri» dizisine dahildirler. Akdeniz ötekilerin devamıdır fakat «Adriyen Zografi'nin hayatı» dizisinin bir kitabıdır. Baraganın Devedikenleri ise tek bir romandır.

Adriyen Zografi'nin hikâyeleri dizisinden türkçeye çevrilmeyen iki eseri kalmıştır: 1 Haydutlar: Taktim, 2 Haydutlar: Snagovlu prenses.

Bunların tabii devamı Adriyen Zografi'nin çocukluğudur ve iki eserden mürekkeptir: Kodin, Mihail. Bunlar dilimize çevrilmiştir.

Üçüncü seri «Adrien Zografi'nin hayatı» dır ki bundan yukarıda işaret ettiğimiz gibi Akdeniz ve diğerleri çevrilmiştir. Bu eserden başka ayni seride Thuringen Müessesesi ile İş Bulma Evi vardır ve dilimize çevrilmiştir.

Bütün bunlarda Adrien Zografi (yani İs-

trati) başından geçenleri, çocukluğunu ve hayatını anlatmıştır. Bundan sonra sıra tek tek eserlerine gelir. İstrati bunlarda küçük yaşından başladığı serserilik hayatının bitmez tükenmez anılarını yansıtır. Bu diziden Baraganın Devedikenleri ve bazıları da dilimize çevrilmiştir.

Sünger Avcısı, Minka teyze, Nerantsoula, Gurbette, Perlmutter ailesi — bunu Y. Yehouda ile müşterek yazmıştır — Issac ve Pour avour aime la terre.

İstrati'nin romanları bunlardır ve Akdenizle Haydutlar ikişer cilt olmak üzere 18 eserden ibarettir.

Şaşılacak bir güçle yazılan bu eşsiz destan yetmiyormuş gibi öldüğü 1935 senesine kadar İstrati ayrıca siyasî görüşlerini belirten beş cilt yazmıştır. Nihayet bütün bunlardan başka gerek Fransa'da gerekse Romanya'da bir çok küçük hikâye ve epeyce makale kaleme almıştır.

İstrati'yi noksansız tanıyabilmek için hayatını, eserlerini ve fikirlerini bilmek gerektir.

Hayatı malûmdur, zira eserlerindeki Adrien Zograf bizzat kendisidir. Onu edebiyat ve san'at bakımından tanıtmak ise uzun tartışmalara yol açabilir.

Fikirlerine gelince, bunları ikiye ayırmak gerekir: Genel ve politik. Biz politik düşüncelerinde haklı olup olmadığını zamanın cevap

vermesine bırakıyoruz ve bunlardan bu kitapta söz etmiyoruz.

Çevirisini yaptığımız makaleler onun din, vicdan, hak, ödev, namus gibi genel kavramlar hakkındaki düşünceleridir. Bunların her birinde İstrati boydan boya dolaştığı ve herkesten çok tanıdığı dünyayı ve insanları anlatmaktadır.

Artık söz «Ruhlarını benimkinden temiz hissedenler yüzüme tükürmekte serbesttir.» diyen İstiratinindir.

OKUYUCUYA

1924 baharında ilk romanın Kira Kiralina'yı yazdığım zaman 40 yaşımı doldurmuştum. Bu, muhakkak ki edebiyata başlıyacak bir yaş değildi. Bunu Kira'nın girişinde de söylemiştim. Zaten o zamanlar niyetim basit bir olayı hikâye etmekten başka bir şey değildi. Bunu da, Romain Rolland'ın ısrarı üzerine yapmıştım.

Fakat yazmaya başlar başlamaz, yaratma hırsı, rüzgârın bir tüyü sürüklemesi gibi, irademi önüne kattı, götürdü. Mutluluktan çıldırıyor, sevinç göz yaşları döküyordum. Bir dost, benden her hususta farklı olan bir adam, yazmamı, hem de Fransızca yazmamı istiyor-

du. Vah! Ne Fransızca idi o. Evvelce de söylediğim gibi Fenelon, J.J. Rousseau v.s. gibi birkaç klâsiğin eserlerini lügat yardımı ile sökmeye uğraştığım zamanlar, ahengi ile başımı döndüren güzel ve güç Fransızca ile yazmam nasıl mümkün olacaktı anlıyamıyordum. Zaten çoktan beri İsviçre'deki yazar arkadaşlarla anlaşmak için bir yol aramaktaydım. Böyle birden bire kulaklarımı büyüleyen bir fülütle çalmaya başlayınca kendi kendime şaştım kaldım. Bir de Romain Rolland gibi bir dinleyici bana: «gel buraya» deyiverince hiç kuşkusuz yürümeye başladım. Başıma gelecekler aklıma gelmemişti. Artık Adrian'ın yol göstericisi ipinin ucunu elinden kaçırmış, sihirli masallar labirentinde kaybolmuştu.

Zavallı Adrien Zografi'me dönmiye yeltenince fülütümün çatlamış olduğunu anladım. Mihail büyük davası «dostluğu» savunamaz hale gelmişti. Hayal ile hakikatı fena halde biribirine karıştırmaya başladım. Acaba nefesim mi tükenmişti? Bunu anlamak için Nerantsoula ve Les Chardons du Baragan'ı çalmaya başladım. Çok alkış topladım.

Fakat insafsız şüphe kurdu içimi kemirmeye başlamıştı. Eserlerimin ruhu ile temasa gelmekten çekinmeye başlamıştım. Bu kötü histen kurtulmak için ortaya bir avuç hayat parçası fırlattım: Le Pecheur d'Eponges. Nihayet geçmişten fışkırıp derhal bir kuğunun sesi gibi sönen son çığlığım yükseldi: Tsatsa Minnka.

Şimdi ise Adrien Zografi'nin hayatı karşı-

sındayım. O kadar canlı olmasını istediğim bu hayatı sönük gözlerle süzmekteyim. Bu dürüst adama acıyorum. Ona bir fülüt değil ancak bir kalem ayırabiliyorum. Tıpkı, yazmak ihtirasından daha çok para ihtiyacı ile yazan kişiler gibi. Üstelik onların şu iki silâhından da mahrumum. Bir: Onlar her şeyi, baş eğip kabul edebiliyorken ben yapamıyorum. İki: Onlar kendi dilleri ile yazarlarken ben elifini bile bilmediğim bir gramerin kuralları arasında boğuluyorum.

Kimse, bu açıklamaları, okuyucudan veya edebiyattan lûtuf görmek için yaptığım kanısına kapılmasın. Ne olduğumu veya ne olabileceğimi kafama başkaları sokacak değil. Böylece, noksanlarımdan söz ederken kahramanlıklarımı kasdettiğimi herkesin bilmesi gerek. Bu suretle «ne kadar mutlu olduğumu» mektuplarla soran gençlerin önüne çözülmesi gereken bir mesele atmaktayım. Yazar geçinenlerin ana dillerini, ellerinde oyuncak gibi kullanarak yazmaya kalkıştıkları zaman karşılaştıkları güçlükler düşünülürse, şuradan buradan kapma bir Fransızca ile yazı yazmanın ne demek olduğu anlaşılır. Bugün bile Larousse'u açarak **amener** ve **emmener** kelimelerinin ne zaman kullanıldıklarını araştırmak zorunluluğunu duymaktayım. Bu, dayanılmaz bir şeydir. İnsan böyle, merdiven tırmanmaya mecbur kalmış bir köstebeğe benziyor. Hemen hiç zaman metnin ne vakit bozulduğunu, ne vakit düzeldiğini anlamıyordum. Bu böyle olunca vücudumun bütün hüc-

relerinden ızdırap fışkırıyordu. Vah benim vaziyetimde olanların durumuna. Yazarlığa başlamadan önce dünyanın en ağır işlerini yaptım. Lâkin hiç bir zaman bunlardan en güç olanına çatacağımı düşünmemiştim. O iş ki dünyanın hayran bakışları altında vücudun ve ruhun tükendiği ana kadar devam ediyor. Benim ruhum: en zorunlu ihtiyaçlar karşısında feda etmeye kıyamadığım bu biricik mutluluk imkânım. Köpekçe ölmeye teşebbüs ettiğim zaman uçtu, yok oldu.

Yazmağa mahkûm. İşte benim tersine çevrilmiş kahramanlığım. Bunu böyle olmasını ben zerre kadar istedim mi? Hayır. **«Martin Eden»** ayarındaki yazarlar gibi hiç bir eserimi bir yayınevine, ya da bugün büyük talihimi ileri sürerek eserlerini bana gönderen gençler gibi her hangi bir yazara göndermedim. Bunun aksini düşünenler, belki **Romain Rolland**'ın 1921 kasımından 1922 mayısına kadar beni, yazmaya teşvikle uğraştığını bilmezler. Ondan gördüğüm kahramanlıkların ilki bu idi. Nis hastanesinden yeni çıkan bir adama «Çalış» diye bağırıyordu. Kurtuluşumu o «çalış» sesine borçluyum.

O güne kadar edebiyat denemelerimi otuz beşinci, nihayet kırkıncı sayfada terk etmiştim. Bunları Romence olarak birkaç yıl ara ile karalamıştım. Bu kendiliğinden yürümeyen iş beni ürkütmüştü. Daha önce romancıların yazı yazmalarını bülbül şakıması gibi kolay zannetmiş-

tim. Bu, rahat bir düşünüş idi. Benim gibi tatlı tenbelliğe alışık, güç sarfetmeyi sevmiyen insanların kolayına gelen bir düşünüş.

Villeneuve'den gelen ses, o güne kadar eşine rastlamadığım tesir taşıyan bir sesti. Bana: «kursağında bir şey varsa, bir şey meydana atmak istiyorsan, vazgeçmek cinayettir, tenbellik kabahattir» diye bağırıyordu.

Uzun sözün kısası, bütün varlığımla boyun eğdim. Daha ilk anda dil bilmezliğim, yazmak, Fransızca yazmak zevkini burnumdan getirdi. Göğsümü, içinde madenler kaynıyan bir fırına benzetiyor, o kaynıyan maddeyi dökecek kalıbı bulamıyordum.

Her adımda fışkıran ateşi keserek lügatta herhangi bir kelimenin bir «L» ile mi, «E» nin aksan grav ile mi veya «P» nin çift mi yazılacağını aramak zorunda idim.

O günlerde aklımı nasıl oldu da kaçırmadım hâlâ şaşarım. Ya boş yere toprağa dökülen altına ne demeli? İşte bütün romanlarımı ve mektuplarımı bu şekilde yazdım. Acaba bu dünyaya benden dertli bir yazar gelmiş midir?

İçimde yanan ateşin harareti yüksek derecede kaldığı müddetçe intizamsız çalışmalarımın verdiği ıstırap, dayanabilinecek halde idi. Tıpkı, cahil ve serseri bir «trubadur» u, veya daha güzel söylemek icap ederse, İbrail civarında bütün köy düğünlerinde, sırf kemanını veya sesini, hayran gözlerle bakan düğün halkına dinletmek için, onların bitmez tükenmez küfür ve tekmelerine boyun eğen çalgıcı çingeneyi an-

dırıyordum. Ben bir vakitler o dinliyen gözler arasında yaşadım, onları ne kadar da çok sevdim. O gözler değil midir zaten beni hikâyeci yapan.

Fakat ne yazık ki bir gün geldi, benliğimi kaplayan büyü yok oldu gitti. Dünya işlerine karışmaya, arkadaşlarımla günün mesele ve fikirlerini tartışmaya başladım. Önceleri bana tatlılıkla sitemde bulundular. Kafa tuttuğumu görünce iyiden iyiye terbiyesizlik ettiler: Yamacı, sen yalnız pabuçlarla uğraş, dediler. O vakit sinirlendim. Acaba onlar Adrien Zografi'nin oldum olasıya hikâyeciden ziyade ateşli bir hareket adamı olduğunu unutmuşlar mıydı? Muhakkak ki unutmamışlardı. İstedikleri, ruhumu disipline sokmaktı. Bu, daha fazla kızmama sebep oldu. Rusya dönüşümde en büyük dostlarımı kaybetmiş oldum.

Mısır beni sınırlarından içeri sokmadı. İtalya ise Trieste zindanlarına atılmamı uygun buldu.

İş bu kadarla bitmedi. Zaten felâketlerin tek başına gelmediği mesel haline gelmiştir. Bu yalnızlık günlerimde hâlâ varlığımda büyük izler bırakmış olan birkaç (dostum) kalmıştı. Bunları da inanılmıyacak bir sebepten kaybettim: Para yüzünden.

Hiç şüphesiz kitaplarım bana epeyce para getirdiler. Fakat bu para elimde kalmadı, zira tanıdık veya tanımadık her istiyene dağıttım. Böyle yapmak eski bir âdetimdi. Bu âdet yalnız bana has bir şey zannedilmesin. Doğuda

dostlara veya muhtaç yabancılara yardım etmek alelâde bir iştir. Zaten bunca yıl sefalet içinde gebermememin biricik sebebi budur. Doğrusu ya, bu hususta şahsıma karşı batı dahi cömert davranmıştır. İşte bu tutumuma eski dostlarım israf ismini verdiler. Her halde para denen acı verici şeyi, yalnız onlarla yemem için saklamamı istiyorlardı. Kavgamız da doğulu işi oldu: Şiddetli ve çirkin. Her iki tarafın benliği ağır hakaretler altında ezildi. Bütün bu belâların bir püskülü eksikti: Kadın..

Hayatımda kadınlar az değildir. Sevdim, sevildim. Fakat ayrılışlarımız daima insanca oldu. Izdırapların en âdisi olan hayvanî hislerden doğan üzüntüye her vakit nefretle baktım. Bunun için ayrılışlarda hiçbir tarafın yaralanmaması için elimden geleni yaptım. Hattâ daha fazlasını bile. Her vakit bunda başarılı oldum. Sebebi de şu: dizginleri tutan bendim. Fakat bir gün karşıma kadınların en büyüğü çıktı — hayat arkadaşı kadın —, elimden idare dizginlerini alıverdi. Gelecek felâketi hissettim, iş sarpa sarmadan ızdırabı ortakça paylaşmamız için defolup gitmeme göz yumsun diye yalvardım.

«Hayır», dedi. «Hayır, sensiz yaşıyamam. Beni öldür, daha iyi.»

O andan sonra başımı eğdim, dizginleri ona teslim ettim. Beni uçurumun kenarına kadar götürdü, yüzüme tükürerek aşağıya itti. Bunları yaparken kılı bile kıpırdamadı. Izdırap duymadı. Zaten çok MEŞGULDÜ. «Karakter sa-

hibi kadın». En asîl dostlarım bile böyle söylediler. Ben de bu kanaate vardım.

Allahım! İnsana veba ver, cüzzam ver, lâkin karakter sahibi kadın verme. Ben bu yüzden aklımı kaçıracaktım. Bunlar 1930'da oluyordu.

Artık hiç bir sosyal ideal, hiçbir sanat imanı, hiç bir dost, hiç bir kadın — hayat arkadaşı kadın — yok.

Yapayalnız, gözlerim İbrail'deki evimin beyaz badanalı tavanına dikili olarak, gece gündüz delirmekle intihar etmek arasında çırpındım. Anlamak, hayatın kötülüklerini derinden anlamak istiyordum.

Bu defa da yine galip geleceğimi zannetmiştim. Ne yazık ki. Başka bir düşman beni gözlüyordu: verem. İşte şimdi, en beklemediğim zamanda beni yere vuruyor.

Yine bir mücadele. Fakat bu defa boşuna bir mücadele. Şimdi bu halde bulunmaktayım.

Bu satırları Moldavya Karpatlarında, eski bir manastırda bu defa her halde boş yere kaderime karşı koymağa uğraşarak yazmaktayım. Artık ancak ciğerimin kökü ile nefes alıyorum. Dört aydan beri günlerimin dörtte üçünü yatakta geçirmekteyim. Yorulmadan birkaç yüz adım yürüyemiyor, beş dakika konuşamıyorum. Ateşler içinde yanan vücudum ancak elli kilo geliyor. Eski bir dostum olan verem hiç bir vakit beni bu hale getirmemişti.

Ve bu çok fena bir şey.

Böyle olduğu halde ölemiyorum.

Eserimin en ağır ve namuslu tarafı hâlâ içimde duruyor. İnsanları eğlendirmek için değil, kardeşçe yetiştirmek için dünyaya geldiğimi hissediyorum. Bu iş için hayatımın tecrübesi oldukça boldur. Artık bana insanların yola gelmek istemedikleri söylenmesin. Onlar bunu istiyorlar, fakat örnek vermemiz lâzını.

İyiliğin fenalığı alt etmesi bizi acaba niçin heyecanlandırıyor? Kötülüğün ezilmesi neden hoşumuza gidiyor?

Çünkü dünyaya iyi olarak geliyoruz.

Fakat bu zaferi, bu galibiyeti insanlara yalnız romanla, tiyatro ile, sinema ile değil, bizzat hayatla göstermeliyiz.

İşte hemen hemen hiç görülmeyen bir şey.

Bunun sebepleri şunlardır: Birincisi, insan iyi olarak doğmakla beraber ayni zamanda kendini beğenmiş ve egoist bir mahlûktur, ikincisi, çoğunluğun tam aksini yaptığını gördükten sonra iyi olmak güç bir iştir.

İşte ben, en sefil bir surette geçen hayatımı müddetince yukarıda söylediğim güçlüğü yenerek iyi bir insan olabilmek için uğraştım. Evet, bugün hayatım âdi bir soğuk algınlığının keyfine bağlıyken dünyaya karşı haykırabilirim: Geçmişimi eşeleyin, istediğiniz yalanı uydurun, ne yaparsanız yapın, bende bugün insaniyeti mahveden, insanları başka insanların acılarına karşı hissiz yapan egoizmden bir iz bulamazsınız.

Benim Adrien Zografi'm işte budur.

O herkese hayatını örnek olarak göstererek

yaşamak ve iyi kalplilik göstermek için kuvvetli ve faziletli bir ruha lüzum olmadığını ispat edecektir. Bu çok basit bir iştir. Çünkü iyi kalplilik ruha egoizmden daha fazla ferahlık verir.

Hayatın güzelliği, yalnız insanlığın acıları yanında sefaletten kurtulmuş olarak villâlarda, güzel kadınlar, dalkavuklar, cins köpekler arasında — yani asrımızın büyük sanatkârlarının ve ahlâk kurtlarının çoğunun yaptığı gibi — yaşamakla değil, bir tahta karyola üzerinde medeniyetin pislik saçan lekelerinden sıyrılmış bir vicdanla yaşadıklarından pişmanlık duymaksızın ölürken de duyulabilir. Fakat belki çok defa sen de onlar gibi yapmak fırsatını bulmuş, hevesini duymuşsundur.

İnsanlık, cadde, elektrik, hattâ sağlık kurumları olmadan yaşıyabilir, fakat kahraman ruh olmayınca asla.

Adrien bu tahta karyola üzerinde yaşıyacak ve belki ölecektir. O, hayatın kutsal mânasını insanca yaşamakta buldu. **BUNUN İÇİN DE HAYAT ONU CÖMERTÇE MÜKÂFATLANDIRDI.**

Buna karşılık bir şey vermek lâzım. Bu verilecek şey ise **FİİLEN YAŞANAN HAYATTIR.**

Bir Romain Rolland'ın bir George Jonesco'nun var olabileceğini sezen ve sonunda onlara kavuşan Adrien, nasıl olup da zengin bir Amerikalı kadınla evlenip muhteşem bir konakta ölebilirdi.

Evet, Adrien bir gün onlardan ayrılabilirdi.

İnsanları yalnız ölüm ayıramaz ya. Hayatta ufak tefek az mı anlaşmazlıklar olur? Fakat bunlar önemsiz şeylerdir. Zamanla unutulur, giderler. İnsanların yüksek duyguları yaşadıkça kalplerinden yok olmıyacak olan şey mucizeler yaratan büyük dostluklardır.

Bu mûcizelerden en büyüğü bizim üçümüzün edebiyat karanlığında buluşmamızdır.

İşte bir defa daha sizlere elimi uzatıyorum. Her birimiz hoşumuza giden yataklarda ölelim.

Bunları Sovyet Rusya'da on yedi ay kaldıktan, intihar etmekle çıldırmak tehlikelerini atlattıktan sonra yazıyorum.

Karşımızda birbirini yemekle meşgul insanlık, kokmuş bir ceset gibi duruyor.

Zaten dünya kurulalı beri gerek aşağıdan, gerek yukarıdan gelen her yumruk kimi ezdi? Yalnız zayıfları.

Peki, bunun ille de böyle olması lâzım geldiğini hangi kitap yazıyor?

Biliyorum ki, âlim dostlarım hiç zahmete katlanmadan bana biyoloji kanunlarını hatırlatacaklardır, değil mi? Pekâlâ, mademki üniversiteler insanlara bundan başka bir şey öğretmiyorlar, o halde **kahrolsunlar.** Bana gelince, ben benzerlerinin kanı ile beslenen yırtıcı kuşlardan değilim.

O halde bütün bu ilimler, güzel san'atlar, yüzyıllardan beri gelen felsefî inançlar, hemcinsimizin alabildiğine sömürülmesini ölüm cezası ile cezalandırmadıktan sonra neye yarar? Her biriniz atmaca gibi biyoloji kanunlarına gö-

re hareket ettikten sonra ne hakla gösteriş saçan kürsülerinizden insanlara «güzeli, iyiyi ve doğruyu» öğretmeye kalkışıyorsunuz?

Bunları başkaları da söylediler, hem de öyle iyi söylediler ki daima adalete susamış olan insan toplulukları söylenenleri içtiler ve boğazlarına kadar doldular.

Bütün bunların neticesi ne oldu? Hiç.

Veya yalan söylemiyeyim, ortaya, çok kârlı olduğu kadar âdî olan: **Yenilmişlerin kutsal başkaldırmasını kötüye kullanan** «sanatçı» **lar mesleği çıktı.**

Fakat artık her şey bitti.

Şimdi ortaya yeni bir adamın, bir serserinin çıktığını hissediyorum. O, dünyanın, insan dünyasının kuvvetlerinden başka bir şeye inanmıyor. Ben çilemi doldurduğum — sonbahara doğru tabutum olacak olan — karyolamda yatarken o serseri Adrien Zografi'nin söylemeye vakit bulamıyacağı bazı şeyler söylemek istiyorum. İşte:

— Bütün demokrasilere, diktatörlere, ilimlere inanıp herbiri tarafından aldatıldıktan sonra toplumu yola getirmek için yardımı sanatçıda ve sanatta bulmayı ümit ettim. Onların toplum üzerindeki etkilerini düşünerek, ve kitaplarını göz önünde tutarak, ortaya atılmalarını ve bugünkü müstebit medeniyetin totaliter, manevî, ilmî maskelerini yırtmak savaşına girişmelerini bekledim.

Pek iyi bilirsiniz ki, bu olmadı. Meğer sanat da dolandırıcılıktan başka bir şey değilmiş.

Ben de sanatla uğraştım ve az buçuk da başarılı oldum. Bu durumda söz söylemeye hakkım var: Bu da bir dolandırıcılıktan başka bir şey değil. Sanatçı tıpkı papaz gibidir: Bir yandan maneviyattan söz eder, öteyandan para yığmaya bakar. O, sana silâhlarını yok etmeni söyler, sonra da bir yana çekilip aynı silâhların altında keyfine bakar. İşte sana, hayran olduğun sanat ve sanatçı. Yani bunun adı da kısaca şarlatanlık.

Onun için, barındıkları inden senin acılarına göz yaşları döker görünerek filân tarafı tut, şöyle yap, böyle yap derlerse, sakın kanma. Hele son zamanlarda pek moda olan «Beynelmilel vatan» palavrasından kendini koru.

Okuyucu. Benim bu halime artık alıştın. Bundan böyle beni bırakabilirsin. Bir daha sanatla uğraşmaya niyetim yok, hattâ iyi olsam bile.

Ben Jean Christophe eserinden, kıymetli Balzac'larımdan öğrenmediğim bir şey öğrendim: BANA İNANAN İNSANLA NAMUSLUCA KONUŞMAYI.

Bundan on üç yıl önce Cenevre'de traktör boyarken okuduğum — sonraları Georges Brandes'ın bana sanat eseri olmadığını yazdığı — Jean Christophe'tan: NAMUSLU BİR OKUYUCUNUN NASIL OLACAĞINI ÖĞRENDİM. Bu, İlâhî Komedi'nin bütün sakallarına değer, hattâ Faust'a bile.

Gaiplerden bahseden eserler bize namuslu

olmayı öğretecek eserlerden daha fazla. İşte bunun için Jean Christophe'u örnek veriyorum. (Romain Rolland'ı yüceltiyorum sanılmasın. Okuyucular bizi dost bilirler. Pekâlâ, şimdi açıkça biliniz ki üç yıldan beri dost değiliz. Sebep? Ah, sebepler neye yarar? Yazık ki artık dost değiliz. İşte bu kadar.

Böylece namuslu bir Adrien Zografi yazacağım. Onda Jean Christophe'tan az sanat bulacaksınız. Yalnız ruh ayni olacaktır. Adrien Zografi'nin sanatı bizzat benim tabiatım, hakikate susamışlığım olacaktır.

İsbatı: Ben NAMUSUM

İşte sen uyarmam, Okuyucu!

Bu yazılarımı okurken, âdet olduğu gibi sana, sabırlı olman, devamını beklemen soyundan palavralar savurmıyacağım. Hayır, bir şey bekleme! Aradığını her yazımda bulmalısın. Bulamazsan, hemen benden vazgeçmelisin.

ÖLÜM ÜZERİNE

Uzayıp giden şu yalnızlık günlerimde, varlığımı yoklayıp birkaç samimî söz söylemek isteğini duyarken, okuyuculardan insana biraz dehşet veren başlığı görünce ürkmemelerini rica edeceğim.

Ölümden söz etmek niyetinde değilim, zira ona asla inanmadım. Aslında bu alanda denememem de yoktur. Bilmediğim, denemediğim meseleler üzerinde söz söylemek âdetim olmadığını beni tanıyanlar bilir.

Jean Richard Bloch, Europe dergisinin on beş şubat tarihli sayısındaki «konuşma» sına «Lâik ölümümüz» başlığını seçmiş. Bu yazıdan insan üzerine büyük bir baskı yapan şu birkaç

satırı alacağım: «Acaba, lâik toplum, lâik olarak ölmek isteyen insanın tedirginliğini yok etmek için ne yapıyor?

«Bizim lâik toplumumuz ancak kahramana kahramanlığı, cesura cesareti aşılamaya çalışır. Fakat organlar zayıflamağa, kalp yorulmağa, kan dolaşımı yavaşlamağa, beyin normal olarak beslenmemeğe, üremi tehlikesi düşünceleri boğmağa, kişi yolunu şaşırmağa ve etrafında hayaletler belirmeğe başlayınca ne yapabilir? O zaman felsefe neye yarıyor?

Benim Fransızca yazdığım ilk yazıları okuyan ve severek düzelten Bloch'un, kanında yaklaşan ölümü duyup, duymadığını ve hele saatlerce süren bir koma halinde acıları bilinçli olarak çekip çekmediğini bilmiyorum. İnsanın bunu kendinde denemesi o kadar önemli değil, herhalde «lâik ölüm» le kaybettiği birçok sevdiği dostları olmuştur. Bloch, Léon Bazalgette ile pek yakından ölen Robert France'ın gözlerinin içine bakabilmek zorunda kalmıştır. Bu neden ile, yaklaşmakta olan bilinmiyen karşısında duyulan tabiî korkunun ve rahatsız edici manevî acının bir saliple yok edilemiyeceğini görmüş, duymuş ve belki de yaşamıştır.

«O zaman lâik toplumumuza bir göz atınız. Acaba ölen için ne yapıyor? Maddî çözülüşe karşı koymağa çalışan beyin dinlenmek ister. Lâik cemiyet kendi üzerine çöken beyni, madde ile oyalamağa çalışıyor. Bu toplum, ölmek üzere olanla birleşerek ne bir kurtuluş ça-

resi arıyor, ne de ona son yolculuğu için cesaret verebiliyor. Lâik toplum hattâ en yakınlarımız bile bütün yetkiyi hekime devrederek morfinin arkasına gizleniyor.»

Müthiş değil mi? Demek ki bu bir gerçek ha? Evet öyledir. Ölüme mahkûm olduklarını bilenler aylarca gözlerini mezarın ağzına dikerler ve bu durumdaki insanlar titreyen ellerini, ne Allah'a, ne de insanlara uzatabilirler. Çok şükür ki insanların dörtte üçü, son dakikaya kadar ümit beslerler ve şuurlarını kaybettikten sonra ölürler. Yalnız «affetmeyen» devamlı hastalıklar, insanları, insafsızca, ölümle karşı karşıya bırakırlar. Bu gibi hallerde Bloch'un bahsettiği «hekim yalanları» ve «bol keseden verilen iyileşme ümitleri» hastanın duygulusunu ancak üzmeğe ve iğrendirmeğe yarar.

«Ancak hastanın dert ortağı ve öğüt vericisi olabilecek kadar erdemli ve anlayışlı olan doktorlar kendilerini din adamının yerine koyabilirler ve hastayı sağlığı kadar önemli olan sükûnete ve sağlam düşünceye kavuşturabilirler.»

İşte insanı acıklı bir düşünceye yönetebilecek büyük bir problem. Bu sahada söylenecek güzel bir sözüm var ve onu ileride de hatırlamak ümidindeyim. Bu, hiç bir şeye güvenemeden, müthiş bir yalnızlık içinde ölümle karşı karşıya kalarak iki senedir yattığım şu karyolada kafamdan geçenlerin en kıymetli tarafıdır.

Evet. Ölüm korkusu ile harap olan insan, Allaha körü körüne inanmadıktan sonra asla kurtuluş yolunu bulamaz. Bunu birçok defalar gözleri örümceklenen, kalbi senkop devreleri geçiren, mutlak bir dinsiz olan ben söylüyorum.

Hayır, ölümün kolları arasına düşmek üzere olan hasta, doktordan bir şey bekliyemez ve «berrak yargıya» kavuşamaz, zira artık yargı denilen şey yok olmuştur. Ölümden korkan, ancak, sonsuz ile konuşabilir. Bu nedenden ötürü kaçınılmaz sonu sezdiğim gün, doktorun herkes gibi bir insan olduğunu düşünerek manevî güçle birleşebiliriz. Böyle zamanlarda, morfin tatbik eden ve sükûnetle sağlam yargıyı kendine saklıyan bir insandan başka bir şey değildir o doktor.

Benim böyle konuştuğumu gördükleri zaman bir çok «dostlarım» beynimin sulandığına karar verecekler, ve «kiliseyi memnun edecek» biçimde «meşhur dine dönüşlerimden birini daha» ortaya attığını söyleyeceklerdir. Jean Barois'nın ölümü üzerine böyle bir olayın meydana geldiğini, yanılmıyorsam yine Bloch söylemektedir. Ben konuyu bilmiyorum. Zaten bu konu gayet geniş ve insanlar ruhlarının kurtuluşunu extremis'de aramıyacak kadar zor beğenicidirler. Halbuki, dinsiz aydın, din adamını başucuna çağırmakla, insanları ezen, altın biriktirerek ve kötülükler yaparak yaşayan bir despotun İsa'yı çağırması ve salibi öpmesi ile kavuşacağı sükûnete her zaman erişebilir. Kilise daima affeder. Hakikî iman sahibi kadar

yalancı iman sahibine ve ölüm döşeğinde dine dönenlere de yardım eder. Ve böylece gerek dünyada, gerekse ahrette herkesi memnun eder.

Fakat şimdi bunun sırası değil. Ben, hoşuma gitmediği kadar umurumda da olmayan şu hastalığa yakalanmadan evvel de bazı insanî durumları gördükten sonra kilisenin başarılarına veya başarısızlıklarına aldırış bile etmiyordum.

Bundan dolayı bugün şunu iyice biliyorum: Tanrısal kavramlardan mutlak surette uzaklaşan bir vicdan — ki benim vicdanım böyledir — bazı anlarda bu dünyadan o kadar sıyrılıyor, herhangi bir kimse ile ideal surette anlaşmaktan o derece yoksun ve ölümün karşısında öyle yalnız bulunuyor ki; insan benliğinin bir şeye bağlanmak ihtiyacını şiddetle duyuyor. Bu gibi durumlarda «insanüstü» bir varlığa muhakkak lüzum duyuluyor. İşte bunun için usulen günah ismini verdiğimiz şu ölümlü ve pis vicdan hali ile yine usulen Allah dediğimiz o mutlak temizlik kavramı arasına benim gibi bir dinsiz nasıl olur da bir papaz ya da sözüm ona dert ortağı ve öğüt verici bir doktor sokabilir?

Böyle bir zamanda sanki doktor — binde bir ihtimalle iyi bir insan olsa bile hastaya ölümden kurtulmak ümidini vermek maksadı ile — kendini papazın yerine «koyar»

Acaba ruhumun en temiz tarafını açaca-

ğım adam bu mu olmalı? Hayır. Asla. Bu, ötekine, o sakallı adama göre bin kat daha az uygundur. Öyle ise ne yapmalı?

Eşsiz bir varlığa sahip olarak doğmak talihsizliğine uğrayan ve ne Allah'ın temsilcisi olarak geçinenlere ve ne de ilimle canbazlık edenlere inanmayan şu zavallı insan son nefesinde zayıf ellerini hangi insanî ümide, hangi ilâhî varlığa uzatsın?

Ah! Şimdilik burada keselim. Müsaade edin de size Neamtr manastırında başımdan geçen bu vak'ayı kısaca anlatayım:

Bir gün, bir keşişin beni görmek ve özel bir şey söylemek istediğini bildirdiler. Sağlıkça hiç de iyi olmadığım ve yatakta yattığım halde kendisini derhal kabul ettim. Gelen, elli yaşlarında kadar, saçı sakalına karışmış, iri yarı ve sağlam yapılı bir adamdı. Kırk yaşından fazla görünmediği halde çatlak sesi, suçlu bakışı ile müthiş bir dengesizlik hali vardı. Girer girmez saçmalamağa başlamıştı. Susmasını işaret ettim ve:

— Çok acele, ipsiz sapsız konuşuyorsun ve beni yoruyorsun, dedim. Şuraya otur ve yalnız başına olduğunu gözünün önüne getir. Şimdi birer kadeh bir şey içelim.

Dışarıda Sibirya'yı andıracak derecere kar yağmaktaydı. Odamdaki köylü sobası, içerisini adamakıllı ısıtmıştı. Başbaşa olduğumuz

için, keşiş, sükûnet bulmuştu. İçkisini bir yudumda içtikten sonra:

— Çocuğumu çıkarabilir miyim? diye sordu.

— Evet çıkarabilirsin ve sonra kalbini açıp dökebilirsin...

Bana bir «kazâ» dan söz açtı. Bunun sonunda «kanı zehirlenmiş» ve bu «sefil» hâli ile uzun müddet tedaviye dayanamamış. Şimdi bir eczacıya «oldukça borçlu» imiş.

Hemen eczacıya bir kaç satır karaladım ve:

— İşte bunu, borcunun temizlenmesi için veriyorum, dedim. Sonra: Seni frengi kemiriyor, dikkat et, hem işittiğime göre fazlaca içiyormuşsun, diye ilâve ettim.

Keşişin yüzü, birdenbire aydınlandı, sâkinleşerek elimi avucuna aldı ve:

— Senin her şeyden anlayabileceğini haber verenler yalan söylememişler, onun için huzurunda ancak Allah'ın karşısında konuşulduğu gibi konuşacağım, dedi.

Allahı... Onu pek fazla sevdiği, yalnız onu sevmek istediği için, bundan yirmi sene evvel karısını, iki çocuğunu ve fakir yuvasını terk ederek «fâni ve sâf» bir hayat yaşamak üzere buraya; manastıra gelmiş.

Fâni yaşamak kolay olmuş. «Bir öküz» gibi boyunduruk taşımış ve manastırda «domuz-

ların bile» yemediği öteberi ile beslenmiş. Sâfiyete gelince, iş değişmiş. Bu hususta «şeytan galip geldiği» için dualar bir şeye yaramamış.

«Şeytanı her gün görüyordum. Bazı manastıra kucak dolusu hediyeler getiren ve gözlerinin içi gülen köylü kadınlarının kılığına giriyor, bazı çekici bakışlı rahibeler halinde karşıma dikiliyordu. Aslında burada yaşıyan bizler — dünyadan elini eteğini çekenler dışında — hepimiz birer günahkârız. İşimiz gücümüz, içmek ve erzak biriktirmek. Oysa ben ruhumu, kurtuluşa eriştirmek için gelmiştim. Şimdi ne yapayım? Tanrı bana büyük bir sıhhat verdi. Her zamankinden daha sağlamım. Şimdi, bir aziz gibi acı çeken ve doğrudan doğruya Allah kadar bağışlayan, hoş gören sana soruyorum: Ruhumu sükûna kim kavuşturacak?»

— Ben, evet ben. Bir aziz olduğumu söyleyen sen değil misin? Bana inanıyor musun?

— Bunu ispat edebildin... Ne olduğumu sezdiğin halde beni tekme ile kovmadın, hakikî bir kardeş gibi yanına aldın...

— Ben de seni affediyor ve yakında vücudunu harap edecek olan fakat ruhuna henüz bulaşmıyan günahlarını unutuyorum. Söyle bakalım, parayı sever misin?

— Hayır. Esasen burada onu sevenler ve biriktirenler de faydasını görmüyorlar. Öldükleri zaman, paralar, manastıra kalıyor.

— Şu halde hiç biriniz günahkâr değilsiniz. Hepiniz sefalet içinde yaşıyorsunuz.

— Evet, fakat elimize geçeni içkiye sarfediyoruz ve «etin» esiri oluyoruz. Bak ben buraya gelmezden evvel içki içmez ve karımdan başka kadın tanımazdım. Şu halde manastıra niçin geldim? Gece gündüz dua etmek için mi? Fakat Allahımın, dualarımı dinlediğini ve beni affettiğini kim ispat edebilir? Yola gelmem için beni etkileyecek hiç bir şey göremiyorum. Şu halde Tanrı, yarın şeytanın gayyasında yanacak olan ruhuma sahip çıkmak istemiyor.

Keşiş Sofronie'ye ruhunun temiz olduğunu ispat edemedim. Maddî varlığının karşılaştığı çirkef hakkında böyle bir bilince varan ve gece gündüz dua etmek için manastırda bulunmanın anlamsız olduğunu anlayan bu adam Allah'ın «böyle de var olabileceğini» anlamak istemiyordu. Zaten biz, her biri başka başka bir mânasızlık ifade eden bu iman, sahte iman ve dinî inançların sade kilise yolu ile bizi huzura götürdüklerini sanmakla fena halde yanılıyoruz.

Yarın ya bin yıl sonra, kiliseler yıklıp, Allah kavramı ortadan kalktığı zaman, insanlar, dostum Bloch'un kehanetini yaptığı «dert ortağı ve öğüt verici» doktorun huzurunda öleceklerdir. Yine Bloch'a göre o zaman ölümün öyle bir oluşu ortaya çıkacak ki bu oluş hayat de-

nen şu hâdisenin özüne yakışacak ve bizi anarşi halinde ölmekten kurtaracaktır.

Ben şuna inanıyorum ki, dostumun söyledikleri, Sofronie cinsinden bir azlığı asla memnun edemiyecektir. Zira, lâik hayatımız anarşi halinde olduktan sonra, lâik ölümümüz de bundan daha farklı olamıyacaktır.

Biz haklı ile haksızı ayıramıyacak kadar acaip bir hayat yaşıyoruz. Egoizmimiz, gururumuz ve bitmez tükenmez maddî ihtiyaçlarımız gözlerimizi kör ediyor, bizi kirli birer insan yapıyor. İşte bugün hak yerine şiddetle idare edilen o kontrolsuz siyasî akımlara toplum halinde, bu sebepten yöneliyoruz.

Yine bu sebepten, müthiş yalnızlık hallerimizden, sade vicdanımızı hesaba çekmek zamanını ve zevkini bulduğumuz büyük felâket anlarında kurtulabiliyoruz. İşte o zaman, etrafımızı çeviren sonsuz boşluğu ve acılardan kurtulmak için bize lâzım olan gücün yokluğunu anlıyabiliyoruz.

Tehen «insanlığın şartı» nda «ancak acıları görerek ve çekerek meydana gelen insanlığı seviyorum» der. Bir papaz da, şu soruyu sorar: «İkinci bir Tehen'in var olduğuna emin misiniz?»

Bundan ancak, diğergamlığın sesi ile kurtulabileceğiz. Bu ses bizi mutlak temizlik ihtiyacına — ya da daha çok hoşunuza giderse —

Allah ihtiyacına götürecektir. Bu ses, bugün o gayeye pek az ve pek güç ulaştırıyor. Ben, yaşayarak. örnek vermemiz şartiyle, bu yüksekliğe ulaşınağa yardım edeceğimize inanıyorum.

Bu örnek hayatı, ne mânasızlık içinde çırpınan kiliseden, ne günümüzün kanlı ideoloji sistemlerinden, ne de Jean-Richard Bloch'un yarının papaz-doktorunu yetiştireceğini ümit ettiği ahlâk dışı fakültelerden beklenebilir. Kısaca bu yüzden lâik ölümümüz, tıpkı manevî hayatımız gibi anarşiden kurtulamıyacaktır.

BİR RACCORD SIRASINDA (*)

İki sene evvel, Ağustos ayında, Saint-Louis lisesinde bina boyacısı olarak çalışıyordum.

Elli kadar işçi idik. Aramızda on kişi uzman kimselerdi. Geri kalanların yarısı şöyle böyle işlerden anlar takımından, yarısı ise çeşitli meslek ve milletlerden toplanmış adamlardı. Bu son saydıklarımın büyük bir kısmı Varangel ordusunun dökünlülerinden idi. Bunlarla,

---

(*) Raccord'un Larousse'da iki karşılığı vardır. Bununla beraber Akademideki Bayların henüz öğrenemedikleri bir üçüncü mânada da kullanılır ki öğleden sonra 3 ilâ 3,15 arasında yapı işçilerine civardaki meyhanelerde bir kadeh içki içmek üzere verilen izne denir. — İstirati —

solcu Fransız işçileri arasında sık sık kavgalar meydana gelir ve çok defa fırçalar sopa vazifesini görürdü.

İyi huylu ve işten anlar bir adam olan ustamız böyle zamanlarda aralarına girer ve buradaki kavgaların, sorunlu kişisi olduğu, işi geciktirdiklerini söyliyerek onları yatıştırırdı. Ben şahsen ona karşı büyük bir sevgi beslemekte idim. Zamanla kendisi ile dost olmayı da başardım. O «şef» san'atinden nefret eder, yaradılışının buna uygun olmadığını zannederdi. Daima melânkoliye kayan bir hayalperest idi. Kimse ile ilişkide bulunmaz, boş zamanını okumakla ve Paris civarında manzaralar çizmekle geçirirdi. Resme karşı büyük bir sevgisi vardı. Pek seyrek güler ve az konuşurdu. Buna karşılık sık sık şarkı söylemesini severdi. Binanın uzak bir köşesinde, tek başına, nazik bir işle uğraştığı zamanlar hafif sesle şarkılar mırıldanmadan yapamazdı.

İşçileri büyük bir çekingenlikle kontrol eder, hiç bir vakit baskın yapmağa yanaşmazdı. Buna rağmen kimin çalıştığını ve kimin dalga geçtiğini kesin olarak bilirdi. Her hangi bir işçinin «ekmeğini hak etmediğini» farkeder etmez hemen nedenlerini araştırırdı. İşçinin yeteneksizliğine kanaat getirdiği takdirde hoş görür, işin bir kurnazlıktan meydana geldiğini anlayınca bu defa suçluya:

— Bu hafta sonunda görevinizden affedileceksiniz, demekle yetinirdi.

Bu yol verme olayları daima tanıksız olur-

du. Usta işçinin gururunu incitmemek için bütün gayretini sarfederdi. Bununla beraber bazen elinde olmıyarak bu gibi sahnelere rastlar, böyle zamanlarda ustanın bahçeye veya caddeye bakan bir pencerenin önüne geçerek uzun müddet sigara içerek dışarısını seyrettiğini ve sonra saatlerce ortadan kaybolduğunu görürdüm.

Ustamız Bouvet boyacılıkta en hoşa gitmeyen şeye büyük bir ihtirasla sarılırdı, boya karıştırmak, bu mesleğin en güç tarafıydı ve günde bir kaç yüz kilo boya hazırlamak herkesin yapacağı iş değildi. Bütün renk nüanslarını veren bir kurşun karışımı olan serür gayet zehirli bir maddedir. Fransa'da boyacılıkla uğraşanlar arasında onun etkisinden kurtulanlar pek azdır. Yemek yerken veya sigara içerken ellerini yıkamayı ihmal etmese bile, bu zehir, insanın vücudüne girmenin yolunu kolaylıkla bulur. Bu sebepten ötürü, müesseseler bu işe bir uzman ayırmayı uygun bulurlar. Bu adamlar bir binadan ötekine geçerek ustaların kontrolu altında gereken boyaları hazırlarlar.

Bouvet, uzmana lüzum görmez bu işi bizzat yapardı. Elli kiloluk serür fıçılarını kendisi açar, boyayı hazırladıktan sonra fırçaları ve kapları tertemiz yıkar, yerli yerine kordu. Bahçede, atölye vazifesini gören baraka diğer bir çokları gibi ahıra benzemez, bir lâboratuvarı andırırdı.

Bouvet bir kimyager kadar temiz kıyafe-

ti ile iş görür, günün dörtte üçünü burada geçirirdi. İşçilerin buraya giriş çıkışları öyle bir görüntü meydana getirirdi ki insan onları kovana taşınan arılara benzetmekten kendini alamazdı.

Usta atölyede işini görürken binanın labirentinde çalışan işçi sürüsünün durumunu zihnen izlerdi. Aramızda herhangi biri kendisine verilen işi bitirdiğini haber vermeğe gelince Bouvet biraz düşünür ve işin zamanında mı, yoksa daha evvel veyahut da daha geç mi tamamlandığını ölçmede yanılmazdı.

İşlerini geç bırakıp sigara içmek üzere şuraya buraya gizlenenler onu aldattıklarını sanmakla yanılırlardı. Bouvet onlara asla çıkışmaz, sadece kafasındaki tasnifte değişiklik yapmakla yetinirdi. Birçok ustalarda görüldüğü gibi bir işçi gurubunun başına geçerek bir saat müddetle kuduz gibi çalışmak hatâsını işlediği hiçbir vakit olmamıştır. Bunun gibi patronu gezdirirken kat'iyen eğilip büzülmez, her vakitki sakin sesi ile konuşur, hiç istifini bozmazdı.

Patronumuz genç bir adamdı. Bir müddet evvel Paris'in en büyük boya müesseselerinden biri kendisine miras olarak kalmıştı. İşten zerre kadar anlamadığı halde bütün gayesi işi büyütmek, kuvvetli bir adam olmaktı. En son modaya göre giyinir, bir züppe gibi otomobil kullanırdı. İleri görüşlü bir adam görünmek için bize karşı iyi hareket etmeğe çalışırdı. Bununla beraber işçileri küçümsediği kolaylıkla gö-

rünmekte idi. Daima büyük, fakat basit işler alır, birkaç uzman işçiye karşılık bir sürü ekmek parası yoksunu zavallıyı çalıştırırdı. Gelişleri de işin en zayıf zamanlarına tesadüf ederdi. İşe başlandıktan on dakika sonra veya iş bitiminden biraz önce gelmekle bazı kimselerin geciktiğini, bazılarının ise ellerini yıkamakta acele ettiklerini görür ve bundan âdeta şeytanî bir zevk duyardı. İşçilere yakışmayan bu hareketler ve patronun bu bayağı metodu zavallı Bouvet'yi harap ediyordu. Meslekî hilelerden hoşlanmayan ve zamanında iş görmeyi seven bu saygıdeğer adam adîlik alanında birbirinden zerre kadar farklı olmayan iki tarafın çarpışmaları arasında yıpranır durudu.

Bu ilginç adamın düşüncelerini öğrenmek isteği içimi kavurduğu halde çekingen halleri yüzünden bu isteğime bir türlü erişemiyordum. Öyle bir an geldi ki hiç beklemediğim bir günde bu isteğim umduğumdan kat kat üstün bir halde gerçekleşiverdi.

O gün beni boya hazırlama işinde kendisine yardım etmem için çağırmıştı. Bu fırsattan faydalanarak onu dikkatle tetkik ettim. Bouvet sağlam yapılı, orta boylu, sarışın bir adamdı. Kırk yaşlarında kadar görünüyordu. Bir karpuz kadar yuvarlak olan başı daima dimdik duruyor ve sağa sola dönerken yorgun bir halde hareket ediyordu. Yüzünün hatları bütün hassas insanlarınki gibi keskin olmakla beraber pek fazla hareketli değildi. Bu hal onun

bir iç dramı yaşadığını ifade etmekte idi. Gayet kırışık olan alnı daima sükûnet içinde bulunuyordu. Bu çehrenin en canlı yeri gözlerdi. Bu gök yeşili gözlerdeki canlı bakışlar, bu ağır ve sakin yapılı adamın ne kadar hareketli bir zekâya sahip olduğunu açıkça belli etmekte idiler. Elleri bir memurunkiler kadar beyaz ve temizdi. İş elbisesi ise cumartesi günleri bile hafta başında çamaşırcıdan geldiği andaki kadar temizdi.

İşi idare ederken gösterdiği güvene hayran olmaktan kendimi alamıyordum. Bir an bile şüpheye düştüğü yoktu. Her şeyi, bütün parçalarına kadar önceden hesapladığı besbelliydi. Acaba gündüz yapacaklarını akşamdan yatağında mı tasarlıyordu?

Ara sıra yanımıza arkadaşlardan biri giriyor ve yeni emirler bekliyordu. Bouvet biraz dinlenmesine ve bir sigara içmesine müsaade ettikten sonra işin nasıl bittiğini sorar ve:

— İşte sana matematik salonu için boya. Biliyorsun ki onun tavanı kabarmıştır. Ona göre hareket edersin.

Ondan sonra gelene:

— Çalıştığın dairede birçok yerler açılmış, onları tıkamak lâzım. Yalnız dikkat et, önce alçı kullanma.

Bir üçüncüye:

— Şu boyayı al ve üç gün evvel tamir ettiğin yatakhanenin duvarını boyamağa başla. Yalnız unutma ki kalın vurmak lâzım, diyordu.

Övülmek isteyen biri koşarak gelip:

— Of nihayet bitirdim ama ben de bittim, deyince Bouvet ona dikkatle bakar ve şu suali sorardı:

— Ne vakit başladın?

— Saat onda.

— Onda mı? Zannedersem dokuzda başlamıştın. Şu halde «bitmeden» de tamamlayabilirdin. Ayrıca bitirmeni söylediğimi hatırlayamıyorum.

Ciddî kimselere karşı büyük bir saygı besler ve yorgun argın geldiklerini görünce:

— Ne o, bitirdin ha? Yahu, o senin iş adamakıllı zordu. Hem rahat oturmaya da imkân yoktu. Tebrik ederim doğrusu. Şimdi sana daha hafif bir iş vereyim, iyi mi? Derdi.

Meslekten olmayan ve az bir para ile çalışanlara:

— Dikkat et, boya iyice yayılsın, bak, bazı yerlerde akmış, der, sonra şunları ilâve ederdi:

— Aceleye lüzum yok. Senden birinci sınıf bir işçinin sür'ati istenemez.

Bouvet kimse ile şaka yapmazdı. O, bütün dünyada işçiler ile sözde samimiyet yaratmak için yapılan bu hatâya asla düşmezdi.

Tam boyaları karıştırmağa başladığı sırada saat üçü çaldı. Bu raccord zamanı idi. İşçiler hemen bahçeye çıkmaya başladılar. Biraz sonra arkadaşlık veya milliyet itibarı ile gruplanarak meyhanenin yolunu tuttuklarını görünce Bouvet bana:

— Bir şey içelim mi? Diye sordu.

Ancak pek fazla susadığım, ya da bir arkadaşın üstelemesine karşı koyamadığım zamanlar içtiğimden:

— Teşekkür ederim, demekle yetindim. Sonra lâf açmak niyeti ile:

— Doğrusunu isterseniz şu onbeş dakikalık raccord gururumu incitiyor, zira genellikle meyhaneye giderken ve yahut da dönerken patronla karşılaşıyoruz, dedim.

— Haklısınız, fakat ne yazık ki arkadaşlar arasında sizin gibi duyanlar pek az. Bu kısa paydos iki saatlik iş zamanından kalmadır. O zamanlar sabahleyin sekizde ve öğleden sonra üçte olmak üzere günde iki defa kahvaltı için paydos yapıyorduk. On saatlik iş esası kabul edildikten sonra bir çok kurumlar sabah kahvaltısını kaldırdılar. Bazıları ise daha olgun ücret vermek şartı ile Raccord'dan da vazgeçtiler. Ben bir müddet evvel böyle bir müessesede çalıştım. Gerçekten de memnun kaldım.

Bir kere patronun karşısında kahvaltı etmek hoşuma gitmiyordu. Sonra meselâ beşinci katta çalışırken yüz basamak inmek ve tekrar tırmanmak, ellerimi yıkamak ve meyhane aramakla on beş dakikayı sarfetmek hesabıma gelmiyordu. Kısaca bu işte faydadan fazla zarar olduğu kesindir. Aslında gerçekten işinin ehli ustalar da bu fikirde idiler.

Düşünün ki saat üçü çaldı diye her zaman fırçayı bırakarak işin başından ayrılmak mümkün değildir. İnsanın elinde tamamlanması ge-

reken bir iş bulunabilir. Meselâ bir pano, yarım bir kapı, bir duvar parçası gibi beş dakikalık bir çalışmayla bitecek herhangi başka bir iş, öğle yemeği veyahut da akşam paydosu için bir şey denemez, zira insan işini ona göre tutar, icabında acele eder ya da daha ağır çalışır. Fakat on beş dakikalık paydos için böyle bir hesaba katlanmak lüzumsuzdur.

Sonra şunu da unutmayalım ki patron denen adam en küçük bir hoş görürlük için insanın gözünü oyacak kadar para düşkünüdür. Bununla beraber doğru konuşmak gerekirse patron da on beş dakikalık raccord'ın yarım saat sürdüğünü bizim kadar bilir. İşçilerin raccord'a hazırlanırken ve tekrar iş başına dönerken on beş dakika daha kaybettikleri bilinir. Bundan başka sabahleyin iş başı yaparken ve akşam paydosu çalmazdan evvel yarım saat daha geçer. Bu vaziyete göre her işçinin on saatten bir saat kaybetmesi patrona göre on kişilik bir gruptan bir işçinin bedava para alması demektir.

Benim bu şekilde konuştuğumu işitenler patronların çıkarlarını koruduğumu söyliyebilirler.

İş öyle değil ,işçininkileri de korumasını pekâlâ bilirim.

Bu sözlerden sonra Bouvet ağır hareketlerle bir sigara sardı ve ateşledikten sonra acı bir sesle devam etti:

— Benim kişiliğimde bir usta gören aklı başında işçiye şunu sormak isterim: «Amaç

patrondan bir şey koparmak mı» yoksa ondan emeğinin kutsal hakkını mı istemek.

Fakat istekten önce bir şey öğrenmek gerek: Acaba dünyaca tanınmış kutsal bir emek hakkı var mı? Benim bildiğim kutsal bir şey varsa o da, her insanın kişisel hakkıdır: vicdan sahibi olmakdır. Geri kalanlar beni ilgilendirmez, onların topu birden bir vahşî sürüsü, insanlıktan uzak bir parazit topluluğudur. Bu düşünceye göre kimden nefret edeceğimi bilmiyorum. Acaba namuslu işçinin yüzünden zengin olan patrona mı, yoksa dürüst arkadaşını küçülten vicdansız işçiye mi kızmak gerekiyor bilmiyorum.

Otuz seneden beri ellerim boya içinden çıkmadı. On dört yaşında iken Liyon'da boya kaplarını temizlemek, âlet taşımak veya boya karıştırmak sureti ile sabahın altısından akşamın yedisine kadar çalışarak kazandığım bir frank on santimini felçli babama veriyordum. Yirmi yaşına gelince iyi bir işçi oldum. O günler iyi işçi olmak bir gurur meselesi idi. Aksi takdirde arkadaşların alayları ile karşılamak işten bile değildi. O zaman daha az zengin olan patronlar, daha iyi insanlardı. İşe yarar adamı övmesini ve emeğinin karşısında ödül vermesini bilirlerdi.

O günden bugüne kadar pazarlar ve yortular hariç senede yirmi günden fazla işten geri kaldığımı hatırlamıyorum. Vakit gelince evlendim. Ve koşulduğum arabayı sürükliyebil-

mek için var kuvvetim ile çalıştım. Güzel hayaller kurduğum günler olmadı değil. Fakat neticede bu **«güzel şeyler»** beni lüzumlu şeylerden yoksun ettiler. Anladım ki hayal kurmak meğer insanın işi değilmiş.

Şu iki elin arasından yüzlerce, binlerce yapı ve sayısız serür ve yağ fıçısı geçti. Buna karşılık toplum beni nasıl ödüllendirdi bilir misiniz? Sizin gibi birinci sınıf bir işçiye kıyasla saat başına yirmi santim fazla ücret vermekle. Halbuki on beş seneden beri omuzlarımda işin idare tarafını taşıyor ve bu işin elimden geldiği kadar başarı ile çıkıyorum. Burada ben işçi değil mühendisim. Bir fabrika yönetecek olsam emrim altında çalışan bir işçiden yüzde yüz fazla kazanmış olurum. Halbuki bir fabrikadan hiç te az sorumluluğu olmayan bu işte arkadaşıma nazaran ancak yüzde on fazla kazanıyorum.

Arkadaşım, dedim.

Acaba vicdan sahibi bir adamla bir vicdansız arasında ne biçim arkadaşlık olabilir? **Gerçek arkadaşlık insan tarafından sömürülen insanı binlerce yıllık kölelikten kurtarmağa çalışan kimseler arasında kurulabilir.** Halbuki ben tecrübeme güvenerek şunu iddia edebilirim ki sömürülenlerin dörtte üçü, hürriyete kavuşmak için çalışmak ve vicdanlı hareket etmek yolunu tutacakları yerde tıpkı patronlar gibi kurnazlığa başvuruyorlar. İş yerinde görülen işçilerin çoğunluğu patron olmak emeli

ile yaşarlar. Bunda başarılı olamadıkları takdirde emeği küçümsemeğe kalkışırlar. Bunlar idealistlerin kurtuluş hareketini baltalayan baş düşmanlardır.

Ancak namuslu ve bir işe yarayan adam idealist olabilir.

Dünya yüzünde hak ancak bütün işçilerin namuslu ve kabiliyetli oldukları gün gerçekleşecektir. Sömürülmenin önüne ancak emek ve namus ile geçilebilir. Bu güne kadar devam edegelen bütün toplumların kölelik sistemleri sadece sömürülenlerin beceriksizliğine dayanmıştır. Bunları becerikliler ve kurnazlar meydana getirmişlerdir. Kurnazlar ve vicdansız becerikliler dünyayı idare etmek için daima elele vermişlerdir. Bunlardan ilk saydıklarım parayı ökse olarak kullanmışlar, diğerleri ise yeteneklerini vicdansızca kullanmışlardır. Biz sömürülenler, onları yere serebilmek için becerikli ve namuslu olmalıyız. Biz insanın insan tarafından kontrol edilmesinin tabiî olmadığını bütün dünyaya ilân etmeliyiz. İnsanın kontrola ihtiyacı oldukça toplum adaleti asla ümit edilmemelidir

İşte size bir işçi topluluğu. Burada çalışan elli kişiden ancak altı tanesi idare ve kontrola ihtiyaç duymaz. Geri kalan kırk altı kişinin yarısı hemen hemen namuslu insanlardır, bununla beraber idare edilmeden yapamazlar. Ötekilere gelince onlar tam anlamıyla bir sürü vahşî hayvan. Beceriksiz, tenbel ve kurnaz olan bu adamların yırtıcı birer patron olmaları için sadece paraları eksiktir.

İçgüdüleri ile, barbarca davranan bu sürülere karşı bir avuç idealist ne yapabilir?

Bugün bütün insanlar ayni kalitede değil, bazıları hayvanlardan bile aşağı yaradılışta, ekserisinin iyilikten, haktan, namustan haberleri yok. **Biz böyle bir topluluktan idarecilerini seçmesini bekliyebilir miyiz?** Bunların idare etmeğe gücü olanları farkedecek yetenekleri bile yok. İdareci deyimini kullanırken ileri idare adamını kast ettiğimi bilmelisiniz. Yani sevmesini bilen, haksever ve kabiliyetli idareciler. Halbuki insanlar ideale değil, lâfa ve çıkarlarına önem veriyorlar. Bugün Robespierre'e yarın Napolyon'a, öbür gün ise Napolyon'u devirene tapıyorlar.

İnsaniyet hiç bir vakit idare edilmedi, sadece efendilerine boyun eğdi. Gördüğümüz her şey barbarlık ve kaosdan ibaret. hattâ gururumuzu okşayan bazı hürriyetlerimiz bile. Bunlar genellikle zararımıza işliyor ve bizi mahvediyorlar.

İnsanlığa mutlak hürriyet değil, sevgi ve iyiniyet sahibi idareciler lâzım. Bu yetenekler ise bugün bir barbarlık deryasına gömülü. Dünyaya kendimizi hissettirmek istiyorsak var olanı yıkmakla yetinmeyelim, lâzım olanı da inşa edelim.

Bugün bu oluşa iki kuvvet karşı koymaktadır. Kapitalist toplumun doymayan gözü ile işçilerin söylediğimiz hali. Bunlardan birincisi yaşamak için kaosa muhtaçtır ve onu bütün ça-

relere başvurarak yaratır, ikincisi ise bu kaostan kurtulmak için zamana muhtaçtır.

Hayatı olgunlaşma yolu ile yaşanacak hale sokmayı artık ümit edemeyiz, zira gizli kuvvetler bir avuç idealiste nazaran kat kat üstündürler. İdealistlerin ekseriyeti teşkil etmeleri ise yüzyılların geçmesine bağlıdır.

Şu halde kabiliyet ve namusa üstün bir yer vermek için namussuzluğun ve beceriksizliğin silâhı olan kuvvete başvurmak gerekiyor. Bu ise her sene bir Mısır ehramı yapmaktan daha güç bir iştir.

Bu alanda bize kimse yardım etmiyor. Bu arada yarınki uygarlık adına yalnız bir yerden yardım beklemekte haklı olabiliriz. Bize ancak san'atkârlar yardım edebilirler. Onlar hayatın en hassas motörü olan heyecana hitap ederler. Heyecan ise para ile boy ölçüşebilecek yegâne kuvvettir. Paranın küstahlığı karşısında kapanan bütün kapılar güzellik hazretlerinin karşısında ağzına kadar açılırlar. San'atkârların yarattıkları âbideleri bütün asırların barbarları yıkamamışlardır. Şimdi beşeriyetin beklediği en ulvî âbideyi yükseltmek de onlara düşüyor: İnsanı insan boyunduruğu altından kurtarmak.

Ben şahsen en çok anlaşılabilen bir san'at kolu olan edebiyata şu sebepten hücum ediyorum: Yazarlar bizden para ve zamanımızı isterlerken karşılık olarak elimize çok defa eğlendirici kitaplar (bunların da hepsi uygundur denilemez) veriyorlar. Halbuki gerçek san'at, insanı sadece eğlendirmekle kalmamalıdır. Ayni

zamanda birşeyler göstermeli, okuyana, fenalıktan çok aptallık yüzünden karanlıklar içinde çırpınan insanlığın iç yüzünü göstermeli. Yine fenalıktan çok bilgisizlik yüzünden hayatlarını ve varlıklarını kaybeden insanların halini anlatmalıdır.

San'atkâr bir inkılâp faktörü veya yarının mes.ut günlerini müjdeleyen bir havari olmayınca kendini bayat ve santimental şeyler yazmağa mahkûm eden bir geveze olur.

İnsanlık san'atkârların yardımı olsa da olmasa da, bir gün kurtuluşa kavuşacaktır, zira hayatın gücü ölümünkünden üstündür. Fakat o gün tarih, yaşayanlara: «Beşeriyetin karanlık günlerinde, insanın insanı ezdiği ve hakaret ettiği devrelerde kimse, hattâ paranın gücü ile boy ölçüşecek kudrete sahip olan san'atkârlar bile kölelikten kurtuluşa inanan idealisttin yardımına koşmuyordu diyecektir.

O zaman santkârlar soyundan gelenler, atalarının gerekeni yapmadıkları bu ayıplarından dolayı üzülecekler ve utanacaklardır

Bouvet burada sözlerini kesti ve saatına bakarak:

«Haydi, şimdi iş başına, zira bizi sömüren adama ayrıca hakaret etmek hakkını da vermemeliyiz. dedi.

BAZI GERÇEKLER

Dünyanın en talihsiz insanı, hakikate — veya hakikat sandığı şeye — bağlanan kimsedir. İnsanlar, iyiliklerinin yüzlerine karşı söylenmesinden ne kadar hoşlanırlarsa, kötülüklerinin açığa vurulmasından o derece alınırlar. Kısaca düşman kazanmak işten bile değildir.

İnsanlar egoist ve iki yüzlüdürler. Onlar, nedense, kendilerinin George Brandes'in bana gönderdiği bir mektupta dediği gibi «iğrenç bir sürü» olduğunu kabul etmiyorlar.

Evet öyle iğrenç bir sürü ki gücün baskısı altında «hak» diye bağırır, fakat kendi güce erişince hakkı ezmek için elinden geleni yapar.

İşte ben, bu gerçek karşısında, yapacağımı şaşırır kalırım.

Bu sebepten ötürü fenalıkların kalkması için baştakilerin değişmesi gerektiğine asla inanmam .Toplum fenalıklarının bir kovandaki fenalıklara benzemediği bir gerçektir. İnsanların, arılar gibi parazitleri öldürmekle saadete kavuşacaklarını sanmıyorum. Böyle olsaydı bir tek ihtilâl bütün toplum dertlerini ortadan kaldırır, insanlık kurtulmuş olurdu.

Şimdi insanlığı ve felsefeyi bir tarafa bırakarak kendi memleketimden söz açacağım. Bizde de, rüşvet, yan çizme, dalga çevirme, iltimas gibi şeyler birer kusurdur. Bizde köyleri, kasabaları ve mahalleleri dolaşan bir avuç idealist siyaset adamına seçmenlerin ne istediklerini sorarsanız topluma yarayacak kanunlar yerine özel çıkarlar ve dalavere peşinde koştuklarını öğrenirsiniz.

İşte bu yüzden, siyasî partiler bir damla iyiliğe karşılık sonsuz fenalıklar yaparlar. Buna rağmen her türlü millî kalkınmadan yana olduklarından da eminim.

Craiova hapishanesinde meydana gelen kaçma olayları ile ilgili olarak oranın müdürü: «Ne yapayım, hiç bir gardiyana bel bağlamak mümkün değil, zira eski adamların yerine zamanın ileri gelenleri kahve köşelerinde pinekleyen kendi partizanlarını tayin ettiler. Bunlar

ise ya namussuz veya beceriksiz kimselerdir» demiştir.

Bu sözler partilerin bizi ne acınacak hale getirdiklerini anlatması bakımından eşsizdir. Bir hapishane gardiyanından başlıyarak — burada isimlerini sayamıyacağımdan üzüldüğüm — bütün resmî ve özel dairelerde politika kurduna yem olmayan hiç bir memuriyet mevcut değildir. Bugün kanunî yollara uyularak elde edilemiyen mevki düşünülemez. Artık her şey — dayı — ya bağlıdır. Hattâ bu sayede en büyük yolsuzluklar bile hasır altı edilebilirler.

Ömrümün sonuna kadar unutamıyacağım bir olay 1930 yılında bizzat benim başımdan geçti. O tarihte iktidar mevkiinde köyün partisi bulunuyordu. İbrail'e kat'î olarak yerleşmek niyeti ile memleketime dönmüş, hazır elimde birkaç param varken Baldovineşti köyünde bir nevi halk odası açınağa karar vermiştim. Köylüleri meyhaneden kurtarmak için bir kütüphane kurmayı, bir radyo tedarik etmeği ve bedava çay vermeyi düşünüyordum.

Bu odayı, oturmakta olduğum amcam Dumitru İstrati'ye ait evin karşısındaki arsada yaptırmayı tasarlıyorum. Aslında arsa köyün malı idi, ve bu sebepten tam maksada uygundu.

Vakit kaybetmeden o zamanki Başvekil **Julin Maniu**'ya verilmek üzere uzun bir dilekçe hazırladım. Bunda varisim olmadığı için ölümümden sonra tarihî değeri bulunan müsved-

delerimin, el yazmalarının, imzalı birçok kitaplarımın, ilginç bazı belgelerin ve sayısız gezilerimden kalma değerli eşyalarımın halk odasına kalacağını bildiriyor, buna karşılık bazı şartlar koşuyordum. Bu arada özellikle halk odasının bu köyde doğmuş olan annemin adını taşımasını istiyordum.

Dilekçeyi önce dostum olan genç, zeki ve enerjik valiye götürdüm. Meseleyi öğrenince:

«Başvekile ne lüzum var azizim» dedi, «o avuç içi kadar arsa vilâyetin malı değil mi? İşi burada ve hemen yoluna koruz. Yaptığın dalavere değil ya, devlete hibede bulunuyorsun.»

Hemen birlikte yola çıktık ve arsayı gözden geçirerek kaba taslak plânlar yaptık. Köy yerinden oynamıştı. Herkes birbirine bir şeyler fısıldıyor, bana şüphe ile bakıyordu.

Aradan üç gün geçmeden kapıma bir jandarma dikildi ve beni karakola davet etti. Karakol komutanı uzun uzadıya sorgudan sonra askerlik şubesinde Panait İstrati diye bir kaydın mevcut olmadığını söyledi. Ben «belki Panait yoktur fakat Gherasim vardır ve işlemleri yolundadır» diye cevap verdim. Adam dinlemek istemedi. İş uzadı ve ancak askerlik dairesi başkanı olan albayın karışması ile mesele aydınlandı.

Bununla beraber köyün ileri gelenleri henüz mücadeleden vazgeçmemişlerdi. Bir gün

köy muhtarı sabah karanlığında arsaya dalıyor ve etrafını dikenli telle çevirdikten sonra toprağı sürmeğe başlıyor. Tel tâ evimizin önüne dayanmış, arabanın çıkmasına bile meydan kalmamıştı. Hemen valiye koştum. Vaziyeti anlattım. Vali jandarma komutanına köyün muhtarını tutuklama emrini verdi.

Ertesi gün vali bütün köy halkını topladı ve jandarmalara muhtarı getirmelerini söyledi. (Şimdi bizdeki particilik zihniyetini ifade bakımından sonsuzluğa mal olacak olan bir konuşmayı veriyorum):

«Ulan sersem herif, sana bu arsayı telle çevirmek ve sürmek hakkını kim verdi.»

«Efendim müsaade buyurun anlatayım. Dün Bakanlığa bir dilekçe gönderdim.»

Vali bu küstahlık karşısında herifi adamakıllı tartakladıktan sonra karakol komutanına döndü ve:

«Şayet bu akşama kadar bu teller sökülmezse yarın bu herifi bağlayıp İbrail'e getireceksin,» dedi.

Şimdi dikkat edin.

Muhtar valiye acı acı baktıktan sonra:

«Demek öyle ha?» «Yazık ki partiniz için on sene çalıştım, yazık.»

Aslında herif partiye iki sene evvel girmiş imiş. Her ne ise, bunun önemi yok. Olay şu ki ne arsa kurtuldu, ne de muhtar İbrail'e götürüldü. Aksine adam arsaya darı ekti ve

güzel bir mahsul aldı. Bunu da vali ile aynı partide olan — ismi lâzım değil — bir milletvekilinin koruması sayesinde yaptı. Artık ben Baldovineşti'deki hükûmet adamları ile boy ölçüşmenin güçlüğünü anlamış ve köy odası projesinden vaz geçmeği uygun görmüştüm.

İşte çeşitli partilerle idare edilen bir memleketin hali. Bütün mesele partizanların milletin başına belâ kesilmesinden ibarettir.

Zaten iş kökünden çürük. Düşünün ki bir millet kendisini namusluca idare edecek, bir tek ekip bile kolay kolay bulamazken başvekilinden mübaşirine kadar namuslu elemanları bulunan on tane parti nasıl çıkar? Bu on kere yirmi bakan, on kere yetmiş bir vali, birkaç bin muhtar ve on binlerce üye demektir ki bu sayıda dürüst ve kabiliyetli adamı nereden bulabiliriz?

Sanki millet bu derece kalabalık bir fazilet ordusuna sahip olabilirmiş gibi? Bütün bir milletin bağrından çıkaramadığı bu kıymetleri bir partiden beklemek hayâl olmaz mı?

İşte particiliğin çirkin iç yüzü. Genellikle birkaç dürüst ve kabiliyetli şefin etrafını bir sürü ahlâksız ve kabiliyetsiz çevirir, böylece milletin bütün yaşama ve ilerleme yeteneklerini kısırlaştırırlar.

Şimdi bana şöyle bir soru sorulacaktır: Bu partileri demokrasi prensiplerine göre yetiştirmek mümkün değil mi? Buna cevap vermiyece-

ğim ve yerine bir fıkra anlatmakla yetineceğim.

Bir gün polis bir çingenede bir çalınmış eşya bulmuş. Nereden çaldığını sordu ise de çingene bir türlü açıklamaya yanaşmamış. İyi kalpli bir adam olan polis dayak atmamak niyeti ile birçok çarelere başvurmuş, fakat istediğini öğrenmede başarılı olamamış. Eski usûle başvurmadan önce çingeneyi evvelce de «iş gördüğü» zeki bir papaza göndermeğe karar vermiş. Bunun üzerine:

— Bana bak, seni affetmeğe karar verdim, fakat bir şartım var: Bir papaza gidip günah çıkaracaksın. Şayet suçlu isen cezanı Allah versin» demiş.

Çingene derhal razı olmuş ve papazın huzuruna çıkmış.

Papaz:

«Söyle bakalım,» demiş.

Çingene başlamış:

«Papas baba ben biraz sertçe tabiatlıyım..»

«Şimdi orasını geçelim. .»

«Arasıra ağzımdan küfür çıkar.»

«Bunu da bırak. Vicdanını ezen başka bir şey yok mu?»

«Allah belâmı versin ki yok...»

«Bana bak uzatmıyalım. Ben günahkâr olduğuna eminim, fakat söylemekten çekiniyorsun.»

«Olabilir babacığım amma ne yaparsın ki her insan gibi ben de çekinmekte haklıyım.. Kendime pek fazla acıyorum.

«Acıyorsun ha? Fakat yaptıklarının yanı-

na kalacağını aklına getirme. Sana acımıyacaklar da çıkar.»

Papaz çingeneden bir şey öğrenemiyeceğini anlayınca onu tekrar polise göndermiş. Polis bu sefer cennetten çıkmaya başvurarak çingeneyi bülbül gibi söyletmiş.

Hayır. Bir memleket çürümüş insanlardan kurtuluş ümit edemez. Hikâyedeki çingene gibi kendilerine fazlaca acıyanlar millet için bir şey yapamazlar.

ANLAMLI BİR MEKTUP

Aziz dostum,

Şu anda aldığım bir haber içimi ezdi, harabetti ve beni bu endişeli feryada sevketti.

Gazeteler, Yehouda ile birlikte **«Perlmutter** ailesi» ni yazan, Romanyadaki Yahudi aleyhtarlığının baş düşmanı olan ve «güzel» e daha iyi hizmet edebilmek için «hiç bir şeye bağlanmayan adam» ın Romanyada bir antisemit guruba katıldığını yazıyorlar.

Tamamen bitmiş bir haldeyim ve bu gerçekliğe inanamıyorum. Durumum kötü. Eserlerinle, güzeli, doğruyu ve hakkı koruyacağına ve «bütün iyi insanları» seveceğine dair söz verdikten sonra bizleri terk etmiyeceksin değil mi?

Fransız İsviçresinde, eserlerinle temas etmeleri ve senin, onlara, hayatın sadece mutlak hakikate hizmet ettiği müddetçe yaşanmağa değeceğini söylemen için sana getirdiğim düzünelerle genç var. Oysa ki antisemitizm bir gerçeklik faktörü değil, bir yalan faktörüdür. Şu halde senin bir antisemit harekete bağlanman mümkün mü? Hayır, sen güzele hizmet etmek idealine, idealimize ihanet edemezsin.

Tekrar ediyorum bu beklenmedik haber karşısında harapoldum. Düşün ki bu ay içinde Gençler Birliğinden eserlerin ve «hiç bir şeye bağlanmayan adam» hakkında ilân edilmiş üç konferansım var.

Beni bu manevî perişanlık halinde bırakamazsın. Unutma ki ben senin eserlerinden biriyim. Bana acele, acele cevap yaz. Bunu bana borçlusun aziz dostum.

Sadık ve talihsiz dostun
Ch. CHAUTEMS
Parc, 4

Charles Chautems bir «çıfıt» değildir. O Fransız İsviçresinin Hıristiyan gençler birliğinin kâtibidir. Katolik ve İsviçreli olmasına rağmen bir Hıristiyan birliğinin yahudileri böyle şiddetle koruması acayip değil mi?

Bizdeki Hıristiyan birliği, olay karşısında ne söyliyebilir dersiniz? Ümit ederim ki onların hepsi eli sopalı değildir. Mümkündür ki arala-

rında gerçek bir kaç aydın da bulunsun.

Tek olmayan bu belgeyi Romen ve Hıristiyan gençlerine bir örnek olarak sunuyorum. Bana Belçika ve Hollanda'dan da bu türde mektuplar geldi.

Benim antisemit olduğuma dair çıkan bir haber üzerine büyük bir Hıristiyan birliğinin kâtibinden gelen bu içli mektuptaki samimî feryat bizdeki ve İsviç'redeki Hıristiyanlık anlayışı arasındaki müthiş uçurumu belirtmektedir.

Şimdi bana: İsviçredeki Hıristiyanların antisemit olmamaları tabiîdir diye itiraz edileceğini biliyorum.

Doğru. Bizde antisemit olmamanın güç bir şey olduğunu kabul ederim. Fakat mesele şu: Acaba İsviçredeki sosyal şartların bizde de olduğunu kabul etsek bizdeki Hıristiyanlık Profesyonel Yahudi aleyhtarlığından vazgeçebilir mi?

Bütün bilmek istediğim bu, zira gayem şudur:

Bizde de ırk düşmanlığından uzak bir sosyal mücadele metodu denenmelidir. Biliyorum ki bu medenî metod ancak karşı tarafın yani Yahudilerin iyi niyetine muhtaçtır. Bizdeki Yahudilerin İsviçredeki Yahudilerden bambaşka oldukları sürece Hıristiyan gençlerinden melek olmalarını istemem mümkün değildir. Bizdekiler çürük yaratılan Romen vicdanlarını satın almağa, bütün demagojilere âlet olmağa ve kendi çıkarları için gözlerini yumarak kutsal va-

tandaş haklarının savunmasından çekinmeğe devam ettikleri için bugün demokrasi damgası altında bir diktatörlük rejimi yaşamamıza sebebiyet vermişlerdir.

Bu terörist idare altında millet makinalı tüfeklere göğüs gerecek kadar aç bırakıldığı halde o ünlü yahudi basın niçin susuyor? Bugün ekmek ve şeker yemeğe, gazyağı yakmağa ihtiyacı olan halk öldürücü vergiler karşısında ezildiği halde ne diye demokrat yahudi gazeteleri bize hâlâ Venizelos'dan, Hitler'den veya çiftçi partisinden söz ediyorlar. Niçin her gün, bütün sütunlarını, yeni bir 1907 ihtilâline mecbur kalmamak için, halkın millî yahudi tröstlerine dayanamıyacağına ekmeksiz, şekersiz, gazsız, elbisesiz, çivisiz yaşayamıyacağına dair yazılarla doldurmuyorlar?

Bunu yapacağı yerde demokrat yahudi basını susuyor ve demokrat partilerimizin millî ihanet ve alçaklık politikasını sömürerek keyfine bakıyor.

Normale dönmek için kutsal savaşa kim girişmeli? Kim mi? Açlık çeken gençlikten başka bu iş kime düşer? İşte ben bu gençlikten azınlıklara ve kendilerini hakikat âşığı gösteren ve kamu oyuna hâkim olan yahudilere el uzatarak mücadeleye girişmesini istiyorum. Şayet azınlıklar ve yahudiler bu ele tükürürlerse o zaman...

Evet o zaman ben bu gençliğe hak vereceğim ve yeniden çadırımın altına çekileceğim.

Artık yirmi yaşında iken bile inanmadığım şeylere bel bağlamıyacak kadar ihtiyarım.

Yukarıdaki mektupta görülüyor ki ben ezelden beri devam eden asîl fakat mânasız insan sevgimi eserlere o derece sokmuşum ki, bu, okuyucuları etkilemiş ve benden hareketlerim hakkında hesap sormak hakkını vermiştir.

Ben antisemit olamam zira bunun için bir sebep göremiyorum.

Bu kitap bizleri hiç de eğlendirmiyecek. Aşk ve ihtirasın zerresini bile bulamıyacağız. Macera ve heyecan da yok. Bunlara karşılık insanları seven bir İnsan'ın gerçek dünyasına (eğer gücümüz varsa) girme imkânı veriyor bize.

4 Lira